(इंग्रजीमध्ये टंकलिखित केलेल्या न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

१ एस .सी .आर .सुप्रीम कोर्ट रिपोर्टस [१९६१]

श्री. सुधांशु शेखर सिंग देव

विरुद्ध

ओरिसा राज्य आणि अन्य

(न्यायमूर्ती एस. के. दास, एम. हिदायतुल्ला, के. सी. दास गुप्ता, जे. सी. शाह आणि

एन. राजगोपाळ अय्यंगार)

कृषी प्राप्तीकर-भारतीय संस्थानाचे माजी अधिपती -कर आकारणीतून सूट-विलीनीकरणाच्या करारावर आधारित दावा-न्याय्य आहे की नाही-'व्यक्ती' ची व्याख्या- 'अधिपती ओरिसा कृषी प्राप्तीकर कायदा, '१९४७ (ओरिसा१९४७ चा कलम २४), कलम २ (i), ३ वगळले आहेत की नाही-भारतीय संविधान, अनुच्छेद २९१, ३६२, ३६३.

दिनांक १५ डिसेंबर १९४७ रोजी, तत्कालीन सोनेपूर संस्थानाचा अधिपती, अपीलकर्त्याने, विलीनीकरणाचा करार अंमलात आणला ज्याद्वारे भारत सरकारने राज्याच्या राज्यक्षेत्रावर संपूर्ण सार्वभौम अधिकार प्राप्त केले, परंतु दिनांक १५ ऑगस्ट १९४७ पूर्वी विनाविलंब अपीलकर्त्याला त्याच्या मालकीच्या खाजगी मालमत्तेचे स्वामित्व आणि पूर्ण उपभोग आणि त्याला मिळालेले वैयक्तिक हक्क, विशेषाधिकार, प्रतिष्ठा इत्यादींची हमी त्याला अनुच्छेद ४ आणि ५ अंतर्गत देण्यात आली होती. दिनांक २७ जुलै १९४९ रोजी भारताच्या गव्हर्नर-जनरलने एक आदेश जारी केला ज्यामध्ये अशी तरतूद करण्यात आली की सोनेपूर राज्यासह विलीन झालेल्या ओरिसा राज्यांचे प्रशासन सर्व बाबतीत ओरिसा प्रांताचा भाग म्हणून केले जाईल. दरम्यानच्या काळात ओरिसा

प्रांताच्या विधिमंडळाने ओरिसा कृषी प्राप्तिकर कायदा, १९४७ लागू केला होता आणि दिनांक ३० डिसेंबर १९४९ रोजी ओरिसाच्या राज्यपालांनी जारी केलेल्या अध्यादेशाच्या आधारे हा कायदा विलीन झालेल्या ओरिसा राज्यांना लागू झाला. अधिनियमाच्या कलम २ (i) ने 'व्यक्ती' ची व्याख्या भारतीय संस्थानाचे अधिपती म्हणून केली आहे, परंतु विधी आदेश अनुकूलन, १९५० द्वारे, भारतीय संस्थानाचे अधिपती संदर्भ, दिनांक २६ जानेवारी १९५० पासून काढून टाकण्यात आला होता. अपीलकर्त्याने असा युक्तिवाद केला की, कायद्याच्या तरतूदीनुसार कृषी उत्पन्नावरील कर आकारणीसाठी तो जबाबदार नाही कारण (१) सोनेपूर संस्थानाचा अधिपती म्हणून, तो, त्याचे राज्य विलीन होण्यापूर्वी, कर आकारणीच्या दायित्वापासून मुक्त होता. त्याच्या खाजगी मालमत्तेच्या संदर्भात आणि विलीनीकरणाच्या कराराच्या अनुच्छेद ४ आणि ५ द्वारे त्याला कर आकारणीपासून मुक्ततेची हमी देण्यात आली होती; आणि (२) कायद्याच्या कलम २, खंड(i) च्या दुरुस्तीमुळे, तो कायद्याच्या अर्थानुसार "व्यक्ती" नव्हता आणि त्यामुळे तो कृषी प्राप्तिकर भरण्यास बांधील नव्हता.

अधिनिर्णित : (१) कायद्याच्या कलम २, खंड (i) मधील 'व्यक्ती' च्या व्याख्येतील विशोधन, पूर्वीच्या भारतीय संस्थानाच्या अधिपतींना कर भरण्याच्या दायित्वातून वगळण्याच्या उद्देशाने केले गेले नव्हते, तर केवळ एक खंड काढून टाकण्यासाठी केले गेले होते, ज्याला कायदा लागू झाल्यापासून झालेल्या राजकीय बदलांच्या दृष्टीने कोणतेही व्यावहारिक महत्त्व नव्हते. कायद्यात स्पष्ट प्रमुक्ति खंड नसताना, अपीलकर्ता "व्यक्ती" नसल्याच्या आधारावर कर आकारणीतून सूट मिळण्याचा दावा करू शकत नाही.

(२) विलीनीकरणाच्या कराराच्या अनुच्छेद ४ आणि ५ द्वारे हमी दिलेले विशेषाधिकार हे केवळ माजी अधिपती म्हणून अपीलकर्त्याचे वैयक्तिक विशेषाधिकार होते आणि हे विशेषाधिकार त्याच्या खाजगी मालमत्तेपर्यंत विस्तारित नाहीत.

विश्वेश्वर राव विरुद्ध मध्य प्रदेश राज्य, [१९५२] एस. सी. आर. १०२०, अनुसरण केले .

(३) विलीनीकरणाच्या करारावर अवलंबून राहून कर आकारणीपासून अबाध्यतेचा (संरक्षणाचा) अपीलकर्त्याने केलेला दावा न्याय्य नाही.

दिवाणी अपील न्यायाधिकार क्षेत्र: दिवाणी अपीले क्रमांक ३०७ ते ३०९ /१९५८.

१९५४ च्या मूळ अधिकारीता प्रकरण (ओ. जे. सी.) क्रमांक १६,१९,१३७ आणि ६१ मधील ओरिसा उच्च न्यायालयाच्या दिनांक १ ऑगस्ट १९५६ रोजीच्या न्यायनिर्णय आणि आदेशावरील अपीले .

सी. बी. आगरवाला आणि पी. सी. आगरवाला, अपीलकर्त्यासाठी (दिवाणी अपीले क्रमांक ३०७ ते ३०९ /१९५८ करीता).

उत्तरवादींसाठी एन. सी. चॅटर्जी, जे. एच. उमरीगर आणि टी. एम. सेन (सर्व अपीलांमध्ये).

२१ सप्टेंबर १९६०. न्यायालयाचा निर्णय न्यायमूर्ती शाह यांनी दिला :-

ओडिशाच्या उच्च न्यायालयाने जारी केलेल्या संविधानाच्या अनुच्छेद १३२ अंतर्गत स्वास्थ्य प्रमाणपत्रासह दाखल केलेल्या तीन अपीलांचा हा गट आहे.

ओरिसा प्रांताच्या विधिमंडळाने १९४७ चा ओरिसा कृषी प्राप्तीकर अधिनियम XXIV लागू केला- यापुढे अधिनियम म्हणून संदर्भित- ओरिसा प्रांतातील जमिनीवरून मिळणाऱ्या कृषी

उत्पन्नावर आयकर आकारण्याची तरतूद करणे. हा अधिनियम दिनांक १० जुलै १९४७ पासून लागू करण्यात आला. कलम ३ नुसार, अनुसूचीत निर्दिष्ट केलेल्या दराने किंवा दरांनी कृषी प्राप्तीकर प्रत्येक आर्थिक वर्षासाठी प्रत्येक व्यक्तीच्या मागील वर्षाच्या एकूण उत्पन्नावर देय करण्यात आला होता. त्या कलमाच्या तरतुदीनुसार, केंद्र सरकारचे किंवा राज्य सरकारचे किंवा कोणत्याही स्थानिक प्राधिकरणाचे कृषी उत्पन्न कर आकारणीतून मुक्त होते. कलम 2, खंड (i) ने "व्यक्ती" ची व्याख्या भारतीय संस्थानाचे अधिपती म्हणून समावेश केला आहे. या तीन याचिकांमधील अपीलकर्ता हा सोनेपूर राज्याचा माजी अधिपती आहे. दिनांक १५ ऑगस्ट १९४७ रोजी भारत अधिराज्याची (भारत डोमिनियन) स्थापना झाल्यानंतर, सोनेपूर राज्याचा शासक म्हणून अपीलकर्त्याने डोमिनियनमध्ये सामील होण्याचे संरक्षण, परराष्ट्र व्यवहार आणि दळणवळण या तीन विषयांपुरते मर्यादित संलेख अंमलात आणले. दिनांक १५ डिसेंबर १९४७ रोजी त्यांनी एक विलीनीकरण करार अंमलात आणला ज्याद्वारे सोनेपूर संस्थानाचे राज्यक्षेत्र भारतीय अधिराज्याच्या (भारत डोमिनियन) राज्यक्षेत्रात विलीन झाला. विलीनीकरण कराराच्या आधारे, भारत सरकारने राज्याच्या प्रदेशावर संपूर्ण सार्वभौम अधिकार प्राप्त केले, परंतु अपीलकर्त्याच्या खाजगी मालमत्तांची मालकी आणि त्याचा संपूर्ण उपभोग हे त्याला अनुच्छेद ३ नुसार हमी दिलेल्या करारानुसार होते. १९४७ च्या अतिरिक्त प्रांतीय अधिकारक्षेत्र अधिनियम ४७ द्वारे प्रदान केलेल्या अधिकारांचा वापर करून, भारत सरकारने दिनांक २३ मार्च १९४८ रोजी अधिसूचनेद्वारे, सोनेपूर राज्यासह विलीन झालेल्या ओरिसा राज्यांचे प्रशासन करण्यासाठी पूर्ण अधिकार ओरिसा प्रांतीय सरकारला सोपवले. ओरिसा प्रांताच्या सरकारने दिनांक १९ जानेवारी १९४९ पासून विलीन झालेल्या राज्यांना अधिनियमाचे कलम । लागू केले आणि दिनांक १ एप्रिल १९४९ च्या अधिसूचनेद्वारे, कायद्याच्या उर्वरित तरतुदी लागू केल्या. दरम्यान,

दुरुस्तीद्वारे, भारत सरकार कायदा, १९३५ मध्ये कलम २९० (क) आणि कलम २९० (ख) या दोन नवीन कलमांचा समावेश करण्यात आला. अशा प्रकारे भारताच्या गव्हर्नर-जनरलला आदेशाद्वारे निर्देश देण्याचा अधिकार देण्यात आला की, विलीनीकरण झालेल्या राज्याचे प्रशासन सर्व बाबतींत अशा प्रकारे केले जाईल जसे की ते आदेशात निर्दिष्ट केलेल्या गव्हर्नरच्या प्रांताचा भाग असेल. भारताच्या गव्हर्नर जनरलने दिनांक २७ जुलै १९४९ रोजी जारी केलेल्या कलम २९० (क) आणि २९० (ख) अंतर्गत अधिकारांचा वापर करत, सोनेपूर राज्यासह विलीन झालेल्या ओरिसा राज्यांचे प्रशासन दिनांक १ ऑगस्ट १९४९ पासून ते ओरिसा प्रांताचा भाग असल्यासारखे सर्व प्रकारे केले जाईल अशी तरतूद करणारा आदेश जारी केला. दिनांक ३० डिसेंबर १९४९ रोजी ओरिसाच्या राज्यपालांनी १९४९ चा प्रख्यापित अध्यादेश क्र. IV अशी तरतुद करतो की, इतर गोष्टींबरोबर, कृषी प्राप्तीकर कायदा, १९४७, विलीन झालेल्या ओरिसा राज्यांना लागू केला जावा. या अध्यादेशाची जागा नंतर १९५० च्या ओरिसा विलीन राज्ये (कायदे) अधिनियम, XVI ने घेतली. त्यानंतर कृषी प्राप्तिकर अधिकाऱ्याने अपीलकर्त्याला त्याच्या कृषी उत्पन्नाचा परतावा सादर करण्यासाठी बोलावले. अपीलकर्त्याने कृषी प्राप्तिकर भरण्याच्या त्याच्या दायित्वावर आक्षेप घेतला आणि परतावा देण्यास नकार दिला. त्यानंतर कृषी प्राप्तीकर अधिकाऱ्याने अपीलकर्त्याच्या मालकीच्या जमिनींमधून मिळालेल्या उत्पन्नाची चौकशी केली आणि सन १९४९-५० ते १९५३-५४ या वर्षांसाठी कर भरण्यासाठी त्याचे मूल्यनिर्धारण केले. १९४९-५० आणि १९५०-५१ या वर्षांसाठीचे विवरणपत्र सादर करण्यात अपयशी ठरल्याबद्दल त्यांनी अपीलकर्त्यावर दंडही ठोठावला. कर आकारणीचे मूल्यनिर्धारण करण्याच्या आणि त्याला दंड भरण्याचे निर्देश देण्याच्या आदेशाच्या विरोधात, अपीलकर्त्याने कृषी प्राप्तिकर सहाय्यक जिल्हाधिकारी, संबलपूर यांच्याकडे अपीले केली. संबंधित अधिकाऱ्याने ती अपीले फेटाळली.

वाणिज्य कर, जिल्हाधिकारी, कटक आणि महसूल मंडळाकडे केलेले पुनरीक्षण अर्ज यशस्वी ठरले नाही.

अपीलकर्त्याने ओरिसा उच्च न्यायालयात चार याचिका दाखल केल्या, ज्या १९५४ च्या १७,१६,१९ आणि १३७ क्रमांकाच्या याचिका होत्या, ज्यात अनुक्रमे १९४९-५०,१९५०-५१,१९५१-५२ आणि १९५२-५३ या वर्षांसाठी कर अधिकाऱ्यांनी केलेल्या मूल्यनिर्धारणास आव्हान देण्यात आले होते आणि आणखी १९५४ च्या दोन याचिका १८ आणि १३८ होत्या ज्या अनुक्रमे १९४९-५० आणि १९५०-५१ या वर्षांसाठी दंड ठोठावण्याच्या आदेशांविरुद्ध होत्या. या सहा याचिका आणि इतर काही याचिकांवर ओरिसा उच्च न्यायालयाच्या खंड न्यायपीठाने सुनावणी केली. उच्च न्यायालयाने असे अधिनिर्णित केले आहे की, विलीनीकरण करारांतर्गत खाजगी मालमत्तांची पूर्ण मालकी, वापर आणि उपभोग करण्याच्या हमीद्वारे अपीलकर्त्याच्या मालमत्तांना कायद्याद्वारे लादलेल्या कर भरण्याच्या दायित्वापासून मुक्त केले गेले नाही आणि व्यक्त उपबंधाच्या अनुपस्थितीत, जमिनीवरील त्याचे उत्पन्न कृषी प्राप्तिकर भरण्यास पात्र आहे. उच्च न्यायालयाने असेही अधिनिर्णित केले आहे की, अपीलकर्ता हा पूर्वीच्या ओरिसा राज्याचा अधिपती असला तरी तो कायद्याच्या अर्थानुसार एक "व्यक्ती" होता आणि कृषी प्राप्तिकर भरण्यास तो पात्र होता. त्यामुळे विद्वान न्यायाधीशांनी कृषी प्राप्तिकर भरण्यासाठी मूल्यनिर्धारण वर्ष १९५०-५१, १९५१-५२ आणि १९५२-५३ साठी अपीलकर्त्याच्या दायित्वाला आव्हान देणाऱ्या याचिका फेटाळून लावल्या आणि त्यांनी वर्ष १९४९-५० च्या संदर्भात मूल्यनिर्धारणाचा आदेश आणि १९४९-५० आणि १९५०-५१ वर्षाच्या संदर्भात दंड आकारणारे आदेश रद्द केले. १९५०-५१, १९५१-५२ आणि १९५२-५३ या वर्षांच्या संदर्भात

मूल्यनिर्धारण बाजूला सारण्याचे अर्ज फेटाळण्याच्या आदेशाविरूद्ध, या अपीलांना राज्यघटनेच्या अनुच्छेद १३२ अन्वये उच्च न्यायालयाने दिलेल्या प्रमाणपत्रासह प्राधान्य दिले आहे.

दिनांक १५ ऑगस्ट १९४७ पूर्वी अपीलकर्ता निःसंशयपणे भारतीय राज्याचा अधिपती होता, परंतु दिनांक १५ डिसेंबर १९४७ रोजी त्याने अंमलात आणलेल्या विलीनीकरण करारामुळे त्याचे सार्वभौमत्व संपुष्टात आले. विलीनीकरण कराराच्या अटींच्या अनुच्छेद १ नुसार, अपीलकर्त्याने भारताच्या अधिराज्याकडे (डोमिनियन ऑफ इंडिया) राज्याच्या प्रशासनाशी संबंधीत पूर्ण आणि अनन्य प्राधिकार, अधिकारक्षेत्र आणि अधिकार सोपवले आणि नियत दिवशी राज्याचे प्रशासन हस्तांतरित करण्यास सहमती दर्शवली आणि त्या दिवसापासून अधिराज्यांचे सरकार (डोमिनियन गव्हर्नमेंट) अशा बाबींमध्ये आणि सरकारला योग्य वाटेल अशा संस्थेद्वारे राज्याच्या प्रशासनाशी संबंध अधिकार, प्राधिकार आणि अधिकारक्षेत्र वापरण्यास सक्षम झाले. अनुच्छेद ३ द्वारे, अपीलकर्ता विलीनीकरणाच्या तारखेला त्याच्या मालकीच्या सर्व खाजगी मालमत्तेची (परंतु राज्य मालमत्तांची नाही) पूर्ण मालकी, वापर आणि उपभोग घेण्यास पात्र राहिला. अनुच्छेद ५ द्वारे, अधिराज्य सरकारने (डोमिनियन गव्हर्नमेंट) कायदा आणि रीतिरिवाजांनुसार राज्याच्या गादी आणि अपीलकर्त्याचे वैयक्तिक हक्क, विशेषाधिकार, प्रतिष्ठा आणि पदव्यायांना उत्तराधिकाराची हमी दिली. अनुच्छेद ४ द्वारे अशी तरतूद करण्यात आली होती की, "राजा, राणी, राजमाता, युवराज आणि युवराणी यांना दिनांक १५ ऑगस्ट १९४७ च्या आधी, विनाविलंब राज्यक्षेत्राच्या हद्दीत किंवा बाहेरील सर्व वैयक्तिक विशेषाधिकार मिळण्याचा हक्क असेल".

अपीलकर्त्याचा असा युक्तिवाद आहे की सोनेपूर राज्याचा अधिपती या नात्याने, तो, त्याचे राज्य विलीन होण्यापूर्वी, त्याच्या राज्यक्षेत्रातील आणि बाहेरील त्याच्या खाजगी मालमत्तेच्या संदर्भात

कर आकारणीच्या दायित्वापासून मुक्त होता. तो असा दावा करतो की, एक अधिपती म्हणून त्याच्या संस्थानातील त्याच्या मालमत्तेच्या संदर्भात आणि राज्याबाहेरील त्याच्या मालमत्तेच्या संदर्भात आंतरराष्ट्रीय कायद्याच्या नियमांनुसार तो इतका अबाध्य होता, जसे तो निवेदन करतो की, परदेशी राज्यात स्थित असलेल्या संस्थानाच्या अधिपतीच्या मालमत्तेवर कर आकारण्यापासून त्याला संरक्षण मिळाले. अपीलकर्त्याचे म्हणणे आहे की अनुच्छेद ४ आणि ५ द्वारे, अधिराज्य सरकारने(डोमिनियन गव्हर्नमेंट) त्याला दिनांक १५ ऑगस्ट १९४७ च्या अगदी आधी राज्यक्षेत्राच्या हद्दीत किंवा बाहेर असलेले त्याचे सर्व वैयक्तिक अधिकार, विशेषाधिकार, प्रतिष्ठा आणि पदव्या याची हमी दिली आणि ओरिसा राज्य किंवा ओरिसा राज्याने त्याच्या खाजगी मालमत्तेवर कर लावण्याचा केंद्र सरकारने केलेला कोणताही प्रयत्न त्या हमीचे उल्लंघन करतो. अपीलकर्त्याने असे निवेदन केले की, या हमीची अंमलबजावणी करण्यासाठी, सर्व कायद्यांचा अर्थ विलीनीकरण कराराच्या प्रकाशात/संदर्भात लावला जाणे आवश्यक आहे, ज्यात त्याचा असा दावा आहे की तो संविधानाच्या अनुच्छेद ३६२ मध्ये समाविष्ट केला गेला आहे आणि विधिमंडळाने त्या बाबतीत कोणतेही व्यक्त उपबंध तयार केले नसले तरी त्याला कर भरण्याच्या दायित्वातून सूट दिली गेली पाहिजे. आमच्या मते, अपीलकर्त्याने उपस्थित केलेल्या वाद प्रभावहीन आहे.

अनुच्छेद ४ आणि ५ द्वारे हमी दिलेले विशेषाधिकार हे अपीलकर्त्याचे माजी अधिपती म्हणून वैयक्तिक विशेषाधिकार आहेत आणि ते विशेषाधिकार त्याच्या वैयक्तिक मालमत्तेपर्यंत विस्तारित नाहीत. खैरागडच्या अधिपतीने केलेल्या विलीनीकरण कराराच्या अनुच्छेद ४ च्या व्याख्येवर उठवलेल्या अशाच प्रकारच्या वादाला सामोरे जाताना (जे अपीलकर्त्याने अंमलात आणलेल्या कराराच्या अनुच्छेद ४ च्या अटींशी साम्य असलेल्या ऐहिक अटींशी समान होते), न्यायमूर्ती एस.

आर. दास यांनी, (जे त्यावेळी होते), विश्वेश्वरराव विरुद्ध मध्य प्रदेश राज्य १ **[१(१९५२)एस. सी .आर १०२०,१०५४]** या प्रकरणात खालील निरीक्षण नोंदवले:

"ज्या हमीला किंवा आश्वासनाला योग्य आदर दिला जावा, तो अधिपती किंवाअधिपतीच्या वैयक्तिक अधिकार, विशेषाधिकार आणि प्रतिष्ठेपुरती मर्यादित असते. हे वैयक्तिक अधिकारांपेक्षा भिन्न असलेल्या वैयक्तिक मालमत्तेपर्यंत विस्तारित नाही ".

हा कायदा "प्रत्येक व्यक्तीच्या" कृषी उत्पन्नावर कृषी प्राप्तिकर भरण्याचे दायित्व लादतो. कलम ३ मधील तरतुदीनुसार, केंद्र सरकार, राज्य सरकार आणि स्थानिक प्राधिकरणांचे कृषी उत्पन्न करमुक्त आहे, परंतु ही सूट इतर कोणत्याही संस्था किंवा व्यक्तीसाठी लागू नाही. हे खरे आहे की, कलम २, खंड (i) मध्ये मूलतः अधिनियमित केल्याप्रमाणे "व्यक्ती" या अभिव्यक्तीच्या व्याख्येत भारतीय संस्थानाचे अधिपती असे स्पष्टपणे समाविष्ट करण्यात आले होते आणि विधी आदेश अनुकूलन, १९५० द्वारे,भारतीय संस्थानाचे अधिपती या संदर्भाने दिनांक २६ जानेवारी १९५० पासून काढून टाकण्यात आले. परंतु त्या दुरुस्तीद्वारे, भारतीय संस्थानाच्या अधिपतींना कृषी प्राप्तिकर भरण्याच्या दायित्वातून वगळण्याचा हेतू आमच्या निर्णयात सिद्ध झाला नव्हता. हा कायदा अंमलात आणल्या गेलेल्या तारखांदरम्यान आणि विधी आदेश अनुकूलन, १९५० दरम्यान, दूरगामी परिणाम करणाऱ्या अनेक राजकीय घटना घडल्या होत्या, ज्याचा परिणाम म्हणून अपीलकर्ता हा भारतीय संस्थानाचा अधिपती राहिला नव्हता. २६ जानेवारी १९५० रोजी, ज्या तारखेला विधी आदेश अनुकूलन, १९५० कार्यान्वित झाले, त्या तारखेला एकही भारतीय राज्य अस्तित्वात नव्हते. भारतीय राज्यांच्या तत्कालीन अधिपत्याचें सार्वभौमत्व संपुष्टात आले आणि त्यांचे राज्यक्षेत्र भारतीय संघराज्यात विलीन करण्यात आले. कायद्याच्या कलम २, खंड (i) मधील 'व्यक्ती' च्या व्याख्येतील

दुरुस्ती, पूर्वीच्या भारतीय संस्थानाच्या अधिपतींच्या कर भरण्याच्या दायित्वातून वगळण्याच्या उद्देशाने केली गेली नव्हतीः ती केवळ राजकीय बदलांच्या दृष्टीने कोणतेही व्यावहारिक महत्त्व नसलेल्या कलमाला काढून टाकण्यासाठी केली गेली होती. कर भरण्याचे दायित्व अधिनियमाद्वारे लादले गेले आहे आणि कायद्यामध्ये अपीलकर्त्याच्या बाजूने कोणतीही स्पष्ट सूट नाही. त्यामुळे तो "व्यक्ती" नाही या आधारावर सूट देण्याचा अपीलकर्त्याचा दावा कायम ठेवला जाऊ शकत नाही.

संविधानाच्या अनुच्छेद ३६२ मध्ये अशी तरतूद आहे:

" संसदेच्या किंवा राज्याच्या विधिमंडळाच्या कायदे बनवण्याच्या अधिकाराचा वापर करताना किंवा संघराज्याच्या किंवा राज्याच्या कार्यकारी अधिकाराचा वापर करताना,भारतीय संस्थानाच्या अधिपतींचे वैयक्तिक हक्क, विशेषाधिकार आणि प्रतिष्ठेच्या संदर्भात अनुच्छेद २९१ मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या अशा कोणत्याही करार किंवा कराराअंतर्गत दिलेल्या हमी किंवा आश्वासनांची योग्य ती दखल घेतली जाईल"

संविधानाचे अनुच्छेद २९१ हे संविधानाच्या प्रारंभाच्या आधी कोणत्याही भारतीय राज्याच्या शासकाने केलेल्या कोणत्याही प्रसंविदानुसार किंवा करारानुसार राज्यकर्त्यांच्या खासगत तनख्याशी संबंधित आहे, ज्याचे भरणे भारत अधिराज्य (भारत डोमिनियन) सरकारने मंजूर केल्याप्रमाणे किंवा आश्वासन दिल्याप्रमाणे करमुक्त आहे. अनुच्छेद ३६२ संविधानानंतर कायदे बनवताना संसदेला आणि राज्य विधिमंडळांना "कोणत्याही प्रसंविदा किंवा कराराअंतर्गत दिलेल्या हमीचा योग्य विचार करावा किंवा हमी द्यावी" अशी शिफारस करते. जरी अनुच्छेद ३६२ हे त्याच्या शिफारशींमध्ये खासगत तनख्याशी संबंधित करारांपुरते मर्यादित नसले तरी आणि भारतीय संस्थानाच्या अधिपतींचे वैयक्तिक हक्क, विशेषाधिकार आणि प्रतिष्ठेची हमी असलेल्या संविधानाच्या प्रारंभाच्या आधी

भारतीय संस्थानाच्या अधिपतींनी केलेले सर्व प्रसंविदा आणि करार समाविष्ट असले तरी, ते तत्कालीन भारतीय संस्थानाच्या अधिपतींच्या निर्देशानुसार अंमलबजावणी करण्यायोग्य कोणतेही कायदेशीर दायित्व निर्माण होणे अभिप्रेत नाही. प्रसंविदा किंवा करारांतर्गत दिलेल्या हमीला किंवा आश्वासनाला योग्य आदर दिला जाईल अशी शिफारस करूनही, संसदेने किंवा एखाद्या राज्याचे विधिमंडळ एखाद्या भारतीय संस्थानाच्या अधिपतींनी वैयक्तिक हक्क, विशेषाधिकार आणि प्रतिष्ठेशी विसंगत कायदे केल्यास, प्रसंविदा किंवा करारावर अवलंबून असलेल्या विधिमंडळ प्राधिकरणाच्या वापरावर कोणत्याही न्यायालयात प्रश्न उपस्थित केले जाऊ शकत नाहीत आणि ते संविधानाच्या अनुच्छेद ३६३ द्वारे स्पष्टपणे प्रदान केले आहे.

आपण विलीनीकरण कराराच्या अटींची अंमलबजावणी करू इच्छित नाही आणि विलीनीकरण कराराच्या अटींशी विसंगतपणे कर आकारण्यासाठी ओरिसा राज्याने नियुक्त केलेल्या प्राधिकरणाने केलेल्या दाव्याला आपण केवळ विरोध करत आहोत, या अपीलकर्त्याच्या याचिकेला काहीही अर्थ (आधार) नाही. सत्य हे आहे की, अपीलकर्त्याने आपल्या याचिकांमध्ये संविधानाच्या अनुच्छेद २२६ अंतर्गत विलीनीकरण कराराच्या अनुच्छेद ४ च्या अटींची अंमलबजावणी करण्याची मागणी केली होती. आपल्या याचिकेद्वारे, अपीलकर्त्याने असा युक्तिवाद केला की कृषी प्राप्तिकर कायदा लागू करताना आणि त्याच्या विरोधात त्याची अंमलबजावणी करण्याचा प्रयत्न करताना, ओरिसा राज्याने विलीनीकरण कराराच्या अटींच्या विरोधात काम केले आणि त्याने उच्च न्यायालयाला विलीनीकरण कराराच्या अटींची अंमलबजावणी करण्यास सांगितले. त्यामुळे कायद्याच्या कलम ३ द्वारे अपीलकर्त्यावर त्याच्या खाजगी मालमत्तेच्या संदर्भात कृषी प्राप्तिकर भरण्याची जबाबदारी लादण्यात आली आहे आणि अपीलकर्त्याने दावा केलेल्या अबाध्यता या

अर्थाच्या अंतर्गत वैयक्तिक अधिकार किंवा विशेषाधिकारांपैकी एक नाही. विलीनीकरणाचा करार आणि अपीलकर्त्याने केलेला दावा न्याय्य नाही, या कारणास्तव, अपीलकर्त्याने कायद्यांतर्गत मूल्यनिर्धारण केलेल्या कृषी प्राप्तिकर भरण्याच्या दायित्वावर केलेला आक्षेप कायम ठेवला जाऊ शकत नाही.

दोन आनुषंगिक (सहाय्यक) वाद जे आमच्यासमोर मांडायचे होते त्यांचा थोडक्यात संदर्भ दिला जाऊ शकतो. असे आवाहन करण्यात आले होते की, ज्या बेचाळीस गावांपैकी अपीलकर्त्याला मूल्यनिर्धारण प्राधिकरणाने धारक म्हणून धारण केले आहे, त्यापैकी दोन गावे सन १९४५ साली त्याने युवरानीकडे (अपीलकर्त्याच्या मुलाच्या पत्नीकडे) हस्तांतरित केली होती आणि त्या कारणास्तव, त्या गावांच्या उत्पन्नावर त्याच्या हातून कर आकारला जाऊ शकत नाही. मूल्यनिर्धारण आदेशावरून असे दिसते की, हा युक्तिवाद कृषी प्राप्तिकर अधिकाऱ्यासमोर मांडण्यात आला होता आणि त्या अधिकाऱ्याने कायद्याच्या कलम १४, खंड (१) वर भर देवून हा युक्तिवाद फेटाळला. मूल्यनिर्धारण अधिकाऱ्याने घेतलेल्या दृष्टिकोनात तो योग्य होता की नाही हे ठरवणे या अपिलांच्या उद्देशासाठी अनावश्यक आहे. उच्च न्यायालयात अपीलकर्त्याने दाखल केलेल्या याचिकांमध्ये ही याचिका दाखल करण्यात आली नव्हती आणि त्याने दोन्ही गावांच्या उत्पन्नाच्या संदर्भात कोणताही दिलासा मागितला नव्हता. हा प्रश्न उच्च न्यायालयासमोर कधीही मांडला गेला नाही आणि आता अपीलकर्त्याने केलेला दावा पूर्ण करण्याची संधी ओरिसा राज्याला नव्हती. उच्च न्यायालयात हा प्रश्न कधीही उपस्थित केला गेला नाही या आधारावर आम्ही हा वाद फेटाळतो.

असाही भर देण्यात आला की, अपीलकर्त्याकडे बेचाळीस गावांमध्ये जमीन असल्याचे मूल्यनिर्धारण अधिकाऱ्याला आढळून आले असले तरी, अपीलकर्त्याने सरकारला सादर केलेल्या

मालमत्तांच्या यादीमध्ये केवळ अठरा गावे निश्चित करण्यात आली होती आणि ही यादी भारत सरकारने स्वीकारली होती. या आधारावर भर देवून, अपीलकर्ता असा युक्तिवाद करतो की या अठरा गावांमधील त्याच्या उत्पन्नाच्या संदर्भात तो कर भरण्यास जबाबदार आहे आणि त्याहून अधिक नाही. परंतु ही याचिका देखील उच्च न्यायालयात कधीही मांडण्यात आली नाही आणि या याचिकांवर सुनावणी करताना, ज्या प्रश्नावर कधीही कोणताही पुरावा दिला गेला नाही आणि ज्यावर उच्च न्यायालयाने कोणताही निष्कर्ष काढला नाही अशा प्रश्नाची आम्ही चौकशी करू शकत नाही.

आमच्या मतानुसार, १९५८ मधील अपील क्रमांक ३०७, ३०८ आणि ३०९ अयशस्वी ठरली आहेत आणि खर्चासह फेटाळली जात आहेत. सुनावणी शुल्क आकारण्यात येईल .

अपिले फेटाळण्यात आली.

****

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याची कारणाकरता वापर करता येणार नाही. तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

*****